

Agyagműves önképzőkör főiskolánkon

I. CÉL, FELADAT, PROGRAM

Kérdezhetné a tisztelt olvasó: kit érdekel, hogyan töltik szabadidejük egy részét a jászberényi tanítóképzős hallgatók. Ha csak erről volna szó, valóban érdektelen volna. Csakhogy munkánk közben rájöttünk arra, hogy az agyagozás, későbbiekben a fazekasság, képességeink, és egyéb személyiségtulajdonságaink fejlesztésének is komplex eszköze. Ezt a szerepet általános iskoláinkban éppúgy betöltheti, mint középiskoláinkban.

Az önképzőköri munka először is kiszélesíti a tanítóképzős tantervben meghatározott technikai neveléssel kapcsolatos feladatokat, valamint elősegíti a technika tantárgy-pedagógia (módszertan) eredményesebb elsajátítását.

Az önképzőkör programja ismereteket nyújt a hallgatónak az agyagról, annak tulajdonságairól, alakíthatóságáról, formázásáról, díszítéséről, égetéséről, mázazásáról és a népművészet kerámiát érintő alapvető kérdéseiről. A program csak több féléves kitarító munkával, nyári táborokkal kiegészítve valósítható meg teljességében, de az sem tölti haszontalanul az idejét, aki csak időszakosan látogatja a foglalkozásainkat, hiszen a hangsúly a tevékenykedésen van, amelybe valamilyen szinten bármikor be lehet kapcsolódni.

Az alapvető ismereteken, speciális tevékenységeken és módszertani fogásokon túlmenően, a képességek fejlesztésére koncentrálnak. Nézzünk erre néhány példát!

Térben létezőnk, és formák vesznek körül bennünket. Ez nagyon természetes az ember számára, de vajon fel tudjuk-e idézni vizuális emlékezetünkben egy-egy tárgy formáját? Az emberek hány szualéka a „formavak”?

Az köztudott, hogy az emberiség – megközelítően – hat százaléka színvak vagy szintévesztő, de ennél is sokkal több a formára érzéketlen ember. Azok a szerencsések, akik vizuális gyermekkor vagy későbbi, tudatos foglalkozásból eredő gyakorlás segítségével megszerezték a formálátás érzékenységét. A formaérzék fejlesztésére, a téri ismeretek gazdagítására nagyon jó lehetőséget kínál az agyag, mind cselekvésben, mind népi használati edényeink megismerésében. Ezek az edények nemcsak díszítettségükben szépek, hanem arányos, szép formájukban is. Elődeink formaérzékenységére mi sem jellemzőbb, hogy az emberi formákat, arányokat figyelembe véve alakították edényeiket. A karcsú formák a fiatal lányok kecsességét, a testesebb, tömörebb az érett asszonyokat testesítették meg. Közismertek a férfiakat ábrázoló pálkás butéliák, miskakancsók, dohánytartók is. A forma karakterét a magasság és a legnagyobb szélesség viszonya, valamint a talp és a száj átmérője határozza meg.

A fentiekből következik, hogy évezredek alatt kialakult, letisztult formák adhatnak mintát tanítványaink munkájához. Nagyon fontos tehát a régi edények tanulmányozása, gyűjtése. Hiszen ezeket kézbe véve, körbe-„tapogatva”, lemérve kaphatunk képet az arányokról, a harmonikus formákról. Vagyis az edénykészítésben az utánzás nem pejoratív értelmű, hanem a formaérzék fejlesztésének eszköze. Az utánzás természetesen alapja a műveletek, munkafogások bemutatást követő elsajátításának is.

Nem nyomhatjuk el tanítványaink személyiségét, önálló elképzelésük megvalósítását, hiszen az egyéni fejlődésük záloga. Bizonyos begyakorlottság után segíteni kell önálló konstruálóképességük kibontakozását. Ennek számos lehetősége adódik még formákban is, de még inkább a készítési eljárások sokféleségében. Amikor az agyagbábot felcsapjuk a korongra, már tudnunk kellene, hogy mit akarunk belőle készíteni. Mert ennek megfelelően kell megválasztani az agyag mennyiségét, a fenékszög kialakítását, az agyaghenger vastagságát, magasságát. Tévedünk, ha

azt hisszük, hogy az agyagformázás a kezdeti pillanatoktól kezdve könnyen megy. Ide kívánczik Gorka Lívía keramikusművész önvallomásából egy idézet:

„...Akkor már tudtam, hogy ez a kíváncsiság köt össze az agyaggal is. Az agyaggal, amely csalókan formálható, engedelmes. És mégsem. Pontosan az ellenkezője az igaz: igen zárkózott, talán lelkivilága is van, nem viseli el, ha félvállról kezelik... Nem is olyan egyszerű anyag. Ha azt akarom, hogy barátságban éljen velem, törvényeit tiszteletben kell tartanom.” Igen. Először az agyag uralkodik felettünk, a saját törvényei szerint formálódik. Ebben a kezdeti szakaszban – a mi lesz belőle? – kérdésre a válasz legtöbbször lakonikusan ér: „még nem tudom”, vagy „ami sikerül”. Nagyon komoly akaratfejlesztő tréningek után érjük csak el akaratunk érvényesítését. Embert próbáló kitartás, türelem szükséges hozzá. Erről a küzdelemről Kovács Margit így vall: „Az agyag mindennapi kenyerem, örömöm, bánatom. Már az első érintésekor életem elemévé vált. És azóta ez az elem bekerülve vérem áramába, hol az öröm hullámhegyeire, hol az ijedt reménytelenség hullámvölgyeibe sodor, emel, buktat.” Ezek után aligha kell sokat bizonygatnom az agyag rendkívüli személyiségfejlesztő hatását.

Minden forma elkészítése nagy odafigyelést igényel. Az edény falának mindenütt egyforma vastagságúnak kell lennie. Ennek feltétele az, hogy az agyag a korong közepére kerüljön, és az úgynevezett „lyukasztás” vagyis az edény üregének kialakítása is tökéletes legyen. Az egyenletes falú edény kívül-belül tökéletes forgás-test. Ez a művelet sor koncentrált figyelemmel valósítható meg.

A fazekas munka rendkívül fejleszti a kézügyességet. Az edény kialakításának elején (centírozás, lyukasztás...) viszonylag nagy kézi erő szükséges. Az edény formájának kialakításához, a két kéz összehangolt mikromozdulataira és a kézierő nagyságának helyes érzékelésére van szükség. Igen finom, vállból indított lendületes mozgást igényel az edények díszítése, úgynevezett írókázása. Egy-egy paladarabon gyakorolt írókázás az íráskészség fejlesztésének is eszköze lehetne az alsó tagozatban. Ezen a ponton érkeztem az agyagozás még eddig meg nem fogalmazott titkos céljához. Nevezetesen ahhoz, hogy a hallgatók leendő iskoláikban hasznosítják ezen foglalkozásokon kifejlesztett képességeiket, ismereteiket, tapasztalataikat.

A program érvényesítésében megfogalmaztunk néhány alapelvet: Az agyagműves önképzőkör teljesen nyitott: kötöttségek nélkül látogathatják a kollégisták és nem kollégisták, szakuktól függetlenül. Az elmúlt hónapokban 30–40 hallgató látogatta a fazekasműhelyt. E létszám kb. fele számít törzstagnak, akik hétről hétre és hetente legalább 2-3-szor agyagoznak. A műhelyben két alkalommal kijelölt időkből szakmai irányítást, segítséget kapnak. A hét többi napján, annak minden órájában igénybe vehetik a műhelyt, ott szabadon, felügyelet nélkül is dolgozhatnak. (Ilyenkor a gyakorlottabbak segítik a kezdőket.)

A munkában mindig érvényesülni kell a rend szeretetének. Az agyagozás közben minden saras lesz, nyilvánvaló, hogy távozás előtt le kell tisztítani a korongot, asztalt, szerszámokat. Itt az egyébként hanyagabb hallgatók is rendre szoknak.

Működésünkben az önállóságra és önállóságra törekszünk. A fiatalok valamennyi munkáját (kezdetben a rosszakat is) kiégetjük, és ezek egy részét magukkal vihetik. A termékek másik részének eladásbeli bevételéből vesszük meg a gyakorláshoz nélkülözhetetlen nyersanyagok (agyag, engób, festék, máz) nagy részét. Ezek nagyon sokba kerülnek, így egyelőre nem nélkülözhetjük a főiskola, illetve a kollégium támogatását sem.

A folyamatos tevékenységhez biztosítani kell a tárgyi feltételeket. A mi feltételeink általánosságban igen jók (helyiség, öt korong, tárolók, asztalok stb.), kisebb szerszámokat, eszközöket fokozatosan és az igényeknek megfelelően szerezzük be, vagy magunk készítjük.

Szabadtéri, fatüzelésű kemencét építettünk, elsősorban fekete kerámiáégetéséhez. Ezt a kemencét csak nyáron használhatjuk, és ebből adódik egyetlen nagyobb problémánk. Az évközi munkákat nagyobb elektromos kemence hiánya miatt nem tudjuk kiégetni.

A legérdeklődőbb hallgatók csoportja a munka minden fázisában (a fejlesztésben is) részt vesz, és nyaranta önköltséges módon 7–10 napos fazekastáborban gyarapítja tudását.

II. RÉSZLET A FOGLALKOZÁSOK TEMATIKÁJÁBÓL

Az év eleji kezdésnél a csoportnak lesznek már gyakorlottabb – múlt évben részt vett – és teljesen kezdő tagjai. Ezért a tematikát és a foglalkozásokat is ez a kettősség jellemzi.

1. hét

Kezdők: Ismerkedés a teremmel, tárgyakkal, a foglalkozások céljával, a teremhasználat, eszközhasználat rendjével és lehetőségeivel, egymással, régi tagokkal, munkájuk eredményeivel. A barátságos, kötetlen légkör megteremtése a cél, az újak beilleszkedésének megkönnyítése. Ebben a haladóknak igen nagy szerepük van. Szaktábori élmények, beszámolók teázás közben.

2. hét

Kezdők: Kerámiai nyersanyagok. Az agyagok fajtái és jellemző tulajdonságaik. Az agyagok kiválasztása és alkalmazhatósága. Beszerzési lehetőségek. Agyaggyúrás technikája. A kerámiával foglalkozó szakirodalom megismertetése.

Haladók: Korongozás gyakorlása, fésűs húzás.

3. hét

Kezdők: Az agyag gyúrásának gyakorlása. Gyöngyök, plakettek, díszek készítése.

Haladók: Korongozás, ivópoharak, egyszerűbb virágvázák, hamutálak stb. készítése.

4. hét

Kezdők: Figurális formázás, mintázás, díszítés. A fazekaskorong működése. Első próbálkozások a korongon.

Haladók: Csinosító eljárások, száraz edények festése, előkészítése égetéshez. Korongozás.

5. hét

Kezdők: Figurális formázás, agyaggömbből edények kézi formázása. A fülprés használata, agyaghurkák készítése. Edények készítése agyaghurkából.

Haladók: Égetés, korongozás, engóbok használata.

6. Hét

Kezdők: Kézi formázások. Korong használata. Láb és kéz munkájának összehangolása. Centírozás (az agyagtömb közepre húzása), lyukasztatás. Próbálgatások.

Haladók: A kezdők segítése. Söröskupa, bögre készítése.

7. Hét

Kezdők: A korongozás alapfogásainak gyakorlása. Ismerkedés természetes formák, agyagok lenyomataival.

Haladók: Díszítés, mázazás, égetés. Pecsételők készítése. Korongozás.

8. Hét

Kezdők: Korongozási gyakorlat: közepre húzás, levegőtlenítés, lyukasztatás, fenék kialakítása, csípőfogás.

Haladók: Segítés a kezdőknek. Söröskupák, bögrék polírozása, engóbozása, égetése. Korongozás, fenékszőg, edényszáj kialakítása. „Kihúzott” szájú virágcserep.

És így tovább.

III. TEVÉKENYSÉGEK, MÓDSZERTANI JAVASLATOK

Az agyag előkészítése

Munkánkhoz a képlékeny, közepes keménységű massza a legjobb. A lágy kezünkre, ujjainkra ragad, nincs tartása. A keményebbel nehéz dolgozni, repedezik. Az előbbi szikkasztani, az utóbbit vizezni szükséges.

A vásárolt, előgyúrt agyagot is át kell gyúrni kézzel. A gyúrás technikája megegyezik a tészta gyártásával.

Ügyelnünk kell a helyes technika elsajátítására, mert ellenkező esetben több légzárvány kerülhet az agyagba, mint amennyit megelőzően tartalmazott.

A kézi formázás eszköze

A legfontosabb eszközök a különféle mintázófák, amelyek megvásárolhatók, de ki is faraghatók fából, csontból. Gipszből, krétából, agyagból a díszítéshez peccsételöket formázhatunk. Az edények falának díszítésére minden olyan tárgyat felhasználhatunk, amely nyomot hagy az edény felületén. (Falevelet, növényi darabokat, kagylókat, csigát, csavarfejeket, durvafelületű textilanyagokat stb...) Arra ügyeljünk, hogy a díszítő munka során a természetes és mesterséges formák lenyomatát lehetőleg ne vegyítsük.

Az agyaglapok nyújtására a konyhából jól ismert nyújtófát használjuk. A foglalkozáson deszkán vagy papíron dolgozhatunk, különben leragadnak tárgyaink.

Edények kézi formázása

A legegyszerűbb edényformázási mód az agyaggömbből való formázás. Két tenyerünk között gömböt formázunk, majd mindkét nagyujjunkat belenyomjuk úgy, hogy elegendő agyag maradjon az edény alján. Az edényke oldalát körbefogatva lapítjuk. Törekednünk kell az egyenletes falvastagság kialakítására. A keletkező repedéseket nedvesítsük be, és jól dolgozzuk össze. Az edény felületét kézzel, szivaccsal simítsuk el, és ezt követően díszítsük.

Agyaghurkából, agyagcsikokból összetapasztva, változatosabb formájú edények készíthetők. Ennél a technikánál ügyelni kell az anyag teherbíró képességére, lassabban kell dolgozni, esetleg több edény elkészítésébe érdemes egyszerre belekezdeni. Egy kilapított agyaggömb lesz az edény talpa, erre rakosgatjuk az agyaghurkákat. Az egyes csíkokat agyagpéppel tapasszuk össze! Az edény belsejét simítsuk el, a külsejét pedig díszíthetjük pl.: ujjbegy nyomatával.

Agyaglapból is készíthetünk henger alakú edényt, vázát. Nyújtófával kinyújtunk egy agyaglapot, lehetőleg úgy, hogy egyenletes vastagságú legyen. A váza talpa egy kilapított agyaggömbből készülhet. Kartonból készíthetünk egy hengert, vagy egy megfelelő vastagságú üvegpalackra papírlapot tekerünk. (Papír nélkül az üveg falához ragad az agyag!), s erre tapaszjuk az agyaglapot. Az agyaghengert rádolgozzuk a talpára. Vizes szivaccsal elsimítjuk a váza felületét. A munka végeztével eltávolítjuk a papírhengert, illetve az üvegpalackot. Ha erről megfeledekezünk, akkor az üvegre rázsugorodó henger berepedezik.

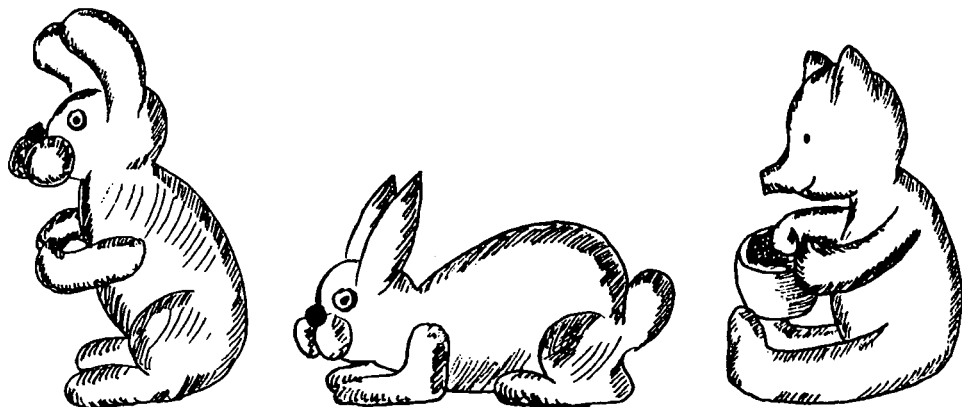
Agyagfigurák, gyöngyök készítése

Állat- és emberszobrok készítésekor két lehetőség közül választhatunk: szobrunk az élő ember és állat arányait, jellegzetes mozgását adja vissza, vagy kedvenc rajzfilm figuráinkra emlékeztető fantázialényeket jelenítünk meg. Az előbbi a vizuális nevelés követelményeinek tesz eleget, míg az utóbbit a televízió, mesekönyveken nevelkedett gyerekek valószínűleg könnyebben, talán szívesebben is. Ki-ki tudása és ízlése alapján válasszon!

A kerámiafigurák készítésénél általános tudnivaló, hogy a túlzott falvastagság kedvezőtlen, égetéskor a figura szétrobbanásához vezethet. Miután elkészítettük a tárgyat, ki kell szedni belőle a felesleges anyagot, vagy kis méretű (5-6 cm-es) tárgyakat formázunk. Ügyelni kell a

különböző részformák összeillesztésére is. Úgy kell agyagpéppel összetapasztanunk, hogy ne keletkezzenek légzárványok, mert azok a figurát égetéskor szétroncsolják.

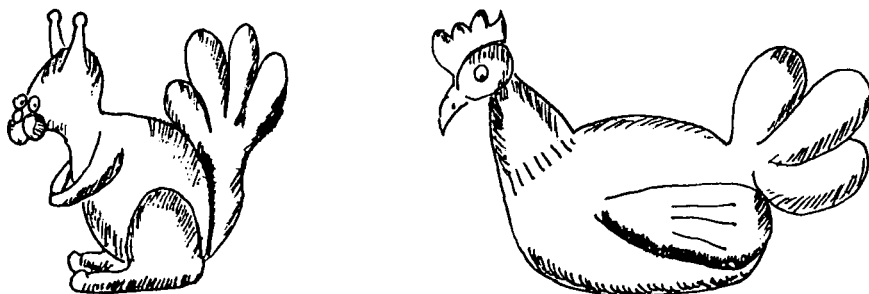
A rajzokon bemutatott agyagállatok elkészítési módjukban hasonlítanak egymásra. Többé-kevésbé lapított golyókból, illetve golyókból tenyerünkbe – esetleg asztallapján – hengerített „répácskák”-ból vagy hengerekből (hurkákból) állnak.

Készítsünk egy ágaskodó és egy lapuló nyulat! Először a testüket formázzuk meg. Egy diónyi agyagot nedves tenyerünkbe sodorgatjuk, majd a golyó egyik szélét erősebben sodorva nyhén kúposítjuk – ezt nevezem én „répásítás”-nak. Az ágaskodó nyúlnál a szélesebbik végét, a fekvő nyúlnál a kúp hosszában ütögessük egy kicsit az asztallaphoz, hogy stabilan megálljon. Egy kisebb darab agyagból tojásdad fejet készítünk. A fejbe kitörött hegyű ceruzát nyomunk, olyan fészket készítve, amely összeillik a test hegyes végével. Kissé megnedvesítve összenyomjuk, ujjhegyünkkel a találkozásnál elsimítjuk. Így a fej biztosan áll a helyén, és nem fog száradás közben elválni, leesni. A pofazacsókát, szemeket és az orrot kisebb golyókból tapasztjuk a fejhez. Nagyon fontos, hogy ezek ne essenek le.

A stabilitásról úgy győződhetünk meg, hogy egy kicsit meghúzzuk, s ha a tapasztás jó, akkor az agyag „tart”, nem válik el. A szemeket golyóstollbetét két végével rajzoljuk meg. Füleket a tenyerünkben ellapított hosszabb répából készülnék, mint ahogy a lábak is. Végül rövid farkat illesztünk nyulaink hátsó feléhez.

A nyulakhoz hasonló módon csinálhatunk Micimackót is. Természetesen ő vastosabb figura, és lábait agyaghurkákból készülnék. Fontos, hogy a mézsedényről sem feledkezzünk meg, mely egy ujjbegyünkkel kimélyített golyó.

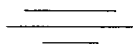

Mókusunknak és tyúkunknak a farka és a tyúk taréja érdemel külön említést. Több elnyúlt répácskát tapasztunk össze, illetve a helyére, majd ujjunkkal a formának megfelelően szétlapítjuk. A taréjt tollbetét hegyével is kialakíthatjuk.

Gyöngyök készítésénél egyenletes burkát sodrunk, és ezt egy kézzel vagy két kezünkkel kifeszített kis damil darabbal egyformára daraboljuk. Az egyes darabokat tenyerünkben golyókká sodorjuk. A golyókat egy szöggel vagy a golyóstollbetét csővével átlyukasztjuk. Az agyag száradáskor zsugorodik, ezért nem szabad nagyon kis lyukakat fúrni. A gyöngyöket kiegészíthetjük hengerekkel, kockákkal, korongokkal is. Korongokat csövekkel vághatunk ki ellapított agyagból. A nyaklánc, a karkötő darbjait égetés előtt engőbokkal színezhetjük.

További ötleteket találhatnak még *Kardos Mária: Agyagművesség* című könyvében. A *Kádasi Éva - Kardos Mária: Kerámia* című könyve pedig a fazekasedények korong nélküli készítésének gazdag tárháza.

(Folytatjuk)

Tisztelt Előfizetőinkhez!

Mindenképpen bízunk abban, hogy továbbra is töretlen támogatói, előfizetői maradnak lapunknak. Ennek reményében kérjük tisztelettel minden kedves Előfizetőnket, hogy *az 1995. évi előfizetési díjat, amely változatlanul 200 forint, az alábbi számlára befizetni szíveskedjék*: OTP körzeti fiókja, Szeged, Aradi vértanúk tere, 289-98008-666. sz., jóváírandó a Módszertani Közlemények 393. sz. számlájára. Köszönjük.

Azt is hálás köszönettel vennénk Iskolaigazgatóinktól, Tanárkollégáinktól, Munkatársainktól és kedves Olvasóinktól, *ha újabb előfizetőket is toboroznának*. Ez folyóiratunk folyamatos megjelenése, életben maradása szempontjából rendkívül fontos lenne! Minden ebbéli fáradozásukat előre is köszöni a

**MÓDSZERTANI KÖZLEMÉNYEK
SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA**